ÑAPA zaterdag 22 april 2006

Aruba in literair

In een vorig artikel, onder dezelfde titel (zaterdag 18 maart) is geprobeerd aan te tonen dat er op Aruba in de eerste helft van de twintigste eeuw weinig is geschreven dat op de kwalificatie 'literatuur' zou kunnen bogen. Hieruit mag beslist niet worden afgeleid dat er weinig geschreven is. Er bestonden verschillende periodieken waarin soms gelegenheidsgedichten verschenen.

Door Henry Habibe

De komst van de *Lago* zorgde niet alleen voor een grote sociaal-economische bedrijvigheid, maar had ook tot gevolg dat de pennen in beweging kwamen. De sociale gevolgen van de vestiging van de olieraffinaderij werden al snel door lokale kranten verslagen. Zo was in 1927 in *La Union* te lezen dat Aruba niet tevreden was met de nieuwe situatie. De volgende passages zijn in dit opzicht typerend: 'Het eerste gevolg van de vestiging van de *Lago* en de *Eagle* op Aruba is dat het leven erg duur is geworden en met de dag erger wordt. (...) Zo'n drie weken geleden was er een staking bij de *Mexican Eagle* uitgebroken, omdat de arbeiders fl. 3.50 wilden verdienen, evenveel als men bij de *New-port* verdient' (1).

De oorzaak van de staking was niet alleen te vinden in de hoogte van het loon. Reeds in 1926 was er sprake van sociale onzekerheid bij werknemers bij de *Lago*. In datzelfde jaar werd in *La Union* melding gemaakt van het ontslag van veel arbeiders in San Nicolas (de eerste werkzaamheden waren achter de rug). De verslaggever sprak de hoop uit dat een 'grotere raffinaderij' de *Lago* zou overnemen waardoor het Aruba beter zou gaan. Ruim een jaar later echter werd gemeld dat er al bijna drie jaren verstreken waren en dat de beloofde 'gouden droom' nog steeds niet verwezenlijkt was (2).

De onaangename sociaal-economische situatie bleef voortduren, zoals blijkt uit wat latere schrijvers daarover meldden. Zo vroeg H.E. Lampe zich ook al in 1932 af of er wel hoop voor de toekomst bestond. "Want deze laatste [*Standard Oil van New Yersey*] zou stellig groote uitbreiding gaan doen en werk verschaffen aan de talrijke werkloozen, die al langer dan een jaar leefden in de hoop op betere tijden. Maar de vervulling van deze hoop laat steeds op zich wachten, want hoewel een zevental 'big chiefs' der *Standard Oil* aller gemoederen hier kwam wakker schudden en het eiland deed dreunen met hun 'val' uit de lucht (per vliegtuig), nog steeds merkt men geen verandering in de gewenschte richting....(3).

Wat zijn zakelijke (dus niet literaire) stijl betreft, verklaart deze schrijver zelf:'Waar er hier en daar *op nuchtere wijze* gewezen wordt op de....'. Op deze zelfde nijpende situatie blijft *El Despertador* (de Wekker) ook hameren, wanneer dit Papiamentstalige weekblad in 1934 verschijnt. Het blad werd eerst door Gustaaf Adolf Kuiperi en later door Aristides Wever geredigeerd. In één van haar nummers werden de lezers door de redactie gemaand om 'wakker te worden'. Enkele passages in het Nederlands vertaald:'*El Despertador* staat voor u allen open, altijd bereid om te strijden en de Arubaanse belangen in het algemeen te verdedigen, zowel politiek als sociaal. (...) Indien u, geachte lezer, een echte (100%) Arubaan bent, een goede patriot die overal tegen bestand is, die strijdt voor vooruitgang en het welzijn van uw grond, ziehier dan *El Despertador*, onthaal hem naar verdienste (...) wij mogen niet toestaan dat *anderen* onze belangen verdedigen (....) terwijl wij zelf onverschillig en met gekruiste armen toekijken in een strijd die *wij* moeten leveren...(4).'

In ditzelfde Arubaanse weekblad werd in 1934 de kwellende Arubaanse ontevredenheid in versvorm beschreven. De titel van het 'gedicht' luidt 'Actualiteit' en de auteur is anoniem. De eerste versregel sloeg de spijker op de kop:'Het bruist en kookt en brandt hier overal'. Met deze ene regel is de sociale sfeer al op een treffende wijze samengevat. Het achter elkaar plaatsen van de drie werkwoorden en de *alliteratie* in 'bruisen' en 'branden' zorgt voor een minder prozaïsche voorstelling van de sociale bedrijvigheid. Verderop wordt het beeld gebruikt van 'de ribben van het volk' die met een 'dolk' bewerkt worden. Hieruit blijkt maar al te duidelijk dat de auteur zich achter de Arubaanse arbeiders schaart en stelling neemt tegen de Amerikaanse olieraffinaderij. Het sociale 'engagement' wordt hier verder in een doodeenvoudige en alledaagse taal op rijm gezet. Het mist verder elke poëtische lading om te kunnen spreken van echte dichtkunst.

Hoe dan ook, het vormt in ieder geval een historische neerslag van de grote heersende ontstemming onder het Arubaanse volk uit die dagen. Men zou er een historische schakel in kunnen zien tussen de overgang van het vredige, herderlijke Aruba ('Atardi' van Beaujon) en een 'bruisend', 'kokend' en 'brandend' petroleum-eiland vol sociale bedrijvigheid.

José Ramón Vicioso

JOSÉ RAMÓN VICIOSO

In een essay uit 1990, 'Literatuur van Aruba, di nos e ta' (5), noemt Wim Rutgers o.a. José Ramón Vicioso als één van de dichters die hij rangschikt onder de kop 'Vernieuwing na 1929'. De criticus maakt ook melding van het feit dat Vicioso 'de belangrijkste vertegenwoordiger *in poeticis* van de *Sociedad Bolivariana* was' en voegt eraan toe dat Vicioso acht publicaties op zijn naam heeft staan, verschenen tussen 1938 en 1972. Er wordt verder niet gezegd waarover deze dichter geschreven heeft en er wordt zelfs geen enkele titel van enig werk van Vicioso vermeld.

In 1937 werd de *Sociedad Bolivariana* op Aruba door de Spaanstalige gemeenschap opgericht om de gedachtenis aan Simón Bolívar levendig te houden. In die tijd bestond er nog geen groepering of instantie die zich bezig hield met het ontplooien van literaire activiteiten. Toen José Ramón Vicioso, in 1902 geboren in de Dominicaanse Republiek, zich in 1938 op het eiland vestigde (6), werd hij lid van deze Sociëteit en zou altijd een voorname rol daarin spelen. De Sociëteit werd een trefpunt van Latijns-Amerikaanse cultuur. Vicioso bekleedde verschillende bestuursfuncties en versloeg de festiviteiten en hommages aan Simón Bolívar. Zijn eerste journalistieke artikelen dateren van eind jaren dertig en begin jaren veertig. Ze werden in 1946 gebundeld en uitgegeven onder de titel *Páginas Arubanas*. Vicioso had een uitgesproken mening over de betekenis van de journalistiek. De krant en de journalist – zo zei hij – kunnen beschouwd worden als 'de hersenen van het volk'. Het hoge doel van de journalistiek is – volgens hem – de mensen aan het denken te zetten (7). In zijn *Páginas Arubanas* komen we verschillende commentaren tegen op gebeurtenissen die op Aruba plaats vonden. Deze bundel is daarom interessant omdat zij ook gedichten bevat die Vicioso op Aruba geschreven heeft (volgens het onderschrift, waarbij ook de datum soms vermeld wordt). In één daarvan, 'Antífona heroica' (heldhaftige antifoon) brengt Vicioso hulde aan de Arubaan S.J.A.

perspectief (2)

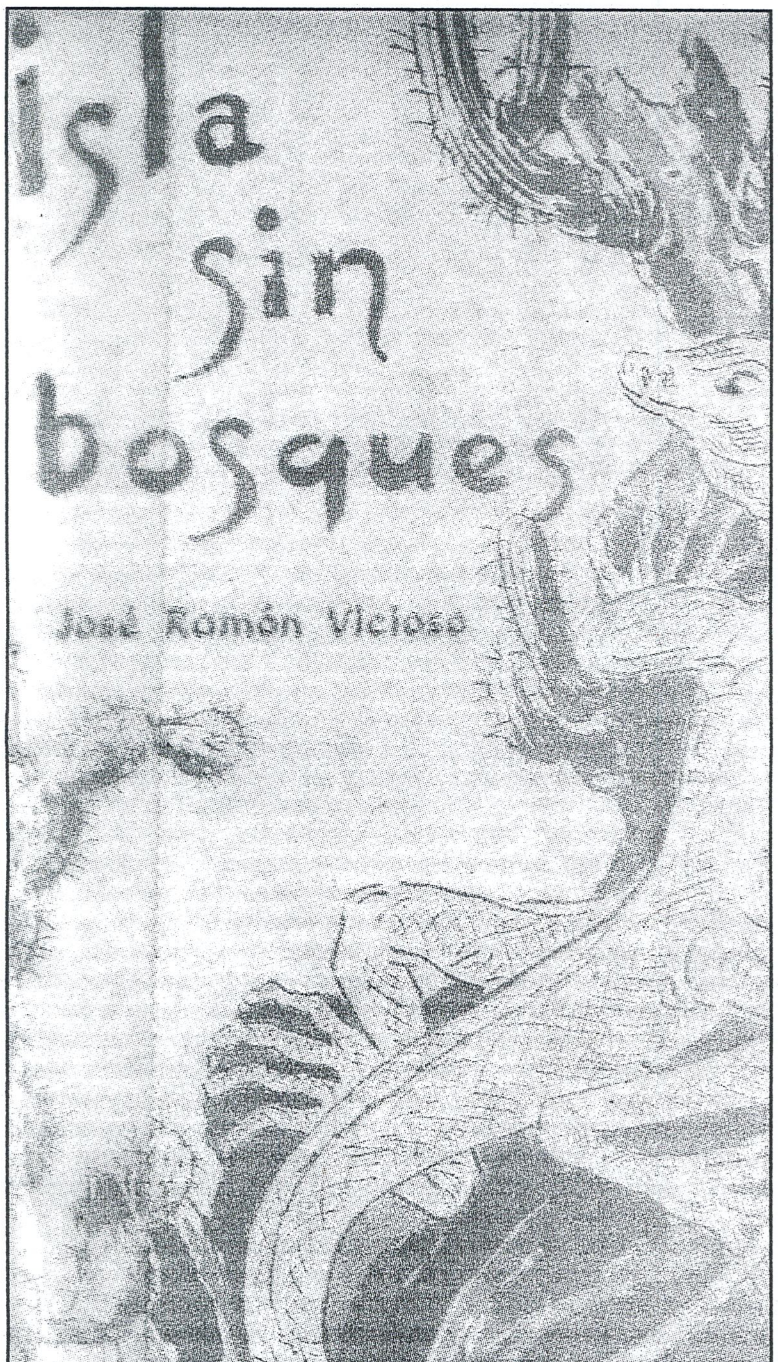

Ecury (beter bekend als 'Boy' Ecury), die tijdens de bezetting in Nederland vertoefde. Hij wordt door Vicioso de 'Adalid Arubano' (de Arubaanse Strijder) genoemd en beschouwd als een held van de Tweede Wereldoorlog. Nederland wordt daarin genoemd 'de vreedzame en eerbiedwaardige natie' en de vijand wordt uitgemaakt voor 'een barbaar en despoot'.

Uit 1939 is het gedicht waarin de dichter zich met een loflied richt tot de Koningin der Nederlanden, Hare Majesteit Koningin Wilhelmina. Van de vorstelijke persoon wordt gezegd dat zij (vertaald) 'geen dienst verleent op de altaren van Mars en Belona', waarmee gezinspeeld wordt op de oorlogsgod en de oorlogsgodin der Romeinen. Dat Vicioso zich op Aruba gelukkig voelde, had hij sinds eind jaren dertig (begin jaren veertig) steeds weer onder woorden gebracht. Niet voor niets noemde Cola Debrot hem 'de Arubaan van Dominicaanse oorsprong'. In twee van zijn vroegere gedichten 'Pascua de resurrección' (Pasen) en 'Coplas de arte menor' (Verzen van twee- tot achtlettergrepen) wordt Aruba in vertederende termen toegesproken. In het eerste wordt aan het eind gezegd:'Wij danken je, Aruba,/ Eiland van sympathieke mensen' en in het tweede staat aan het begin: 'Op Aruba is het, op het warme,/ kleine eiland in Amerika/ -Moeder aan wier lauwe borsten/ buitenlanders zuigen...'.

Het thema van de sociale rechtvaardigheid in Vicioso's poëzie keert vaak terug. In zijn bundel *Isla sin bosques* (Eiland zonder bossen; 1960?) benadrukt de dichter in één van de laatste gedichten weer het feit dat Aruba een heel bijzondere plaats in zijn hart inneemt. Interessanter is het gedicht waarmee deze bundel opent en dat dezelfde titel meekreeg als de bundel. Daarin geeft hij eerst een beschrijving van de economische ontwikkeling die het eiland doorgemaakt heeft om aan het eind op te merken dat het juist het gevoel voor sociale rechtvaardigheid is, wat het eiland het meest karakteriseert. Het gedicht bestaat uit tien kwatrijnen van elf-lettergrepige versregels. In de eerste vier strofen geeft hij een beschrijving van de natuur. Het gaat als volgt:'Op de droge vulkanische bodem groeien doornstruiken, distels en *tuna*-cactussen en op de kleine velden verrijzen in het wild groeiende bloemetjes'.

Het gaat hier om een vrij realistische beschrijving en niet met een impressionistische of emotioneel aandoende beschrijving. De *Hooiberg*, de zo centraal gelegen heuvel die ook in het gedicht 'Atardi' van Beaujon aanwezig is, doemt hier weer op en 'toont zijn versteende top'. De heuvel wordt gepersonifieerd en het lijkt alsof een magische kracht opstijgt om de constante warmte van de zon en de windkracht van de passaat te regelen. Dit beeld doet wèl impressionistisch aan. In de volgende twee strofen staat de dichter stil bij de Arubaanse fauna en het feit dat Aruba geen bossen, geen rivieren en geen weiden heeft. Vervolgens wordt gezegd dat het eiland, om zijn dorst te lessen, zilte poeltjes groef waarmee het zich nauwelijks in leven kon houden. En dan verscheen..... God, die Zijn hand uitstrekte en Zijn Licht over het volk van Aruba liet stralen, een volk dat werkt, de mis bijwoont en in Hem gelooft. Het gedicht krijgt vervolgens een historische wending. De olie-industrie bereikte het eiland en de olie (uit Venezuela) 'stroomt uit de ingewanden en het Meer' waarmee de Venezolaanse staat Zulia zich verrijkt. In een volgende strofe wordt iets gezegd over het arbeidende volk: 'cada brazo ejerció nobles quehaceres ;/ la civilización prendió su antorcha,/ y hubo luz y abundancia entre las gentes'. Kortom: de werkkrachten verrichtten op passende wijze hun werk en het gevolg was een enorme economische bloei dat op dichterlijke wijze wordt beschreven:'de beschaving ontstak haar fakkel en er was licht en overvloed onder de mensen'.

De verandering van landbouw naar industrie wordt als volgt getekend:'de [weinige] bossen en planten werden vervangen door enorme schoorstenen en smederijen van Vulcanus in de greep van Hermes'. (het refereren aan mythologische figuren is een frequent stijlmiddel bij Vicioso, een overblijfsel van het Latijns-Amerikaanse *Modernismo*). Aan het eind richt de dichter zich tot het eiland (*apostrof*) en zegt dat alles wat Aruba rijk maakt (stranden, hotels, tempels, wegen en handel) geenszins te vergelijken is met het heersende gevoel van rechtvaardigheid, van orde en vrede. Eerst noemt hij Aruba 'Edén del Caribe' om daarna te besluiten (laatste strofe) met een personificatie:'de rechtvaardigheid, orde en rust, die in jou bloeien als gigantische bomen, waarvan de schaduw iedereen, zonder uitzondering, toedekt'.

Het gevoel van saamhorigheid, solidariteit en naastenliefde is één van de essentiële trekken van José Ramón Vicioso. Daarvan getuigt niet alleen zijn poëzie, maar ook zijn proza. 'Lirios Negros' (Zwarte Lelies), gepubliceerd in *El Despertador* op 24 juni 1939, is hiervan een duidelijk voorbeeld. Relevant is hetgeen de *Amigoe* in april 1966 in dit verband over Vicioso schreef:'Toont hij [Vicioso] enerzijds in lyrische *ontboezemingen zijn liefde voor* de schoonheid van de vrouw, voor de vrijheid van het individu en voor Aruba, anderzijds breekt hij een lans voor de afschaffing van bestaande grenzen en bestrijdt hij, zelf banneling gedurende vele jaren, elke regeringsvorm die de vrijheid van het individu beperkingen oplegt'. (8). Deze *Arubaan* (van Dominicaanse oorsprong) vormde heel lang de spil van het 'Ateneo Literario' (*Sociedad Bolivariana*). Hij overleed op Aruba op 18/09/1988.

1. *La Union*, Curaçao, 29/09/1927 (vertaald)
2. *La Union*, 03/03/1927; overgenomen uit *Revista Arubana*, Aruba (vertaald)
3. H.E.Lampe, *Aruba voorheen en thans*, Den Haag, 1932; enkele passages uit de in dit artikel voorkomende citaten zijn hier en daar aangepast uit overwegingen van stilistische aard; de pagina's van dit boekje zijn niet genummerd.
4. *El Despertador*, Aruba, 04/02/1934 (vertaald), cursivering van Habibe.
5. Zie: *De Gids*, Amsterdam, juli-augustus, 1990; p. 595.
6. Dank verschuldigd Roberto Pablo van het Bevolkingsregister op Aruba, die de juiste datum van aankomst van Vicioso op Aruba heeft genoemd: 29 november 1938.
7. José Ramón Vicioso, *Páginas Arubanas*, Caracas, 1946; p. 33
8. Geciteerd uit Wim Rutgers, *Schrijven is zilver Spreken is goud*, Univ. Utrecht, 1994; p. 33.